

Epigrafika

Římská epigrafika

**Úkolem epigrafiky je
shromažďování, čtení, klasifikace a
výklad
nápísů a jejich následná editace a
komentování, ať už v geograficky
členěných nebo systematických
souborech textů.**

Nápisy se třídí podle několika hledisek:

- **Chronologicky**
- **Jazykově**
- **Materiálově**
- **Technologicky**
- **Polohově**

Chronologicky

- starověké
- středověké
- novověké

Jazykově

 latinské

 v národních jazycích

Materiálově

■ podle látky, na níž jsou nápisy zhotoveny:

■ kamenné

■ dřevěné

■ kovové

■ omítkové

■ keramické

■ skleněné

■ textilní

Technologicky

- podle způsobu zhotovení se rozlišují nápisy vzniklé:
  - tesáním, rytím, řezáním, vnášením do omítky, malováním, odléváním, skládáním do mozaiky, psaním a vyškrabáváním na stěny

Polohově

■ na budovách

■ na zvonech

■ jsou předmětem zkoumání samostatné disciplíny **kampanologie**

■ na hraničních kamenech

■ na pamětních křížích

■ na náhrobcích

Římská epigrafika

■ Chronologické rámce latinské epigrafiky jsou obtížně přesně vymezitelné a vždy závisí na vytvoření římské moci v té které části impéria.

■ mezní body

» počátky Říma, resp. ustálení samostatného, od etruského a umbrijsko-sabellského písma odlišného jazyka a písma na konci 7./počátku 6. st. př.Kr.

» 8. stol. respektive rok 711 po Kr.

= arabské obsazení iberského poloostrova znamenalo (v nejzápadnější části impéria) úplný konec „římské“ epigrafiky

Latinské nápisy

■ mimořádně bohatý pramenný materiál o římských dějinách a reáliích od počátku města

(od augustovské doby doprovázejí v plné míře nejrůznější stránky římských dějin)

■ zahrnují širokou škálu společenské komunikace

Latinské nápisy ze starověku byly v západní části Evropy stále ve velkém počtu přístupné, zčásti na původních stavbách a památkách, zčásti vestavěné do různých nových budov (kostelů, opevnění atd.).

Nevymizela možnost čtení latinských nápisů – latinsky uměl číst každý, kdo uměl číst!

- V řecky hovořící části impéria je počet latinských nápisů poměrně malý, v CIL představují menší část 3. svazku (cca 1800 nápisů) a souvisejí především s římským vojskem a v menší míře s římskými koloniemi.

»» Nejvýchodněji umístěný latinský nápis se nachází ve městě **Baku** u Kaspického moře a pochází od centuriona 12. legie **z doby císaře Domitiana**.

Latinské nápisy

» filologicko historické prameny

■ Zájem už od antiky

■ **Livius** cituje zákony z nálezů z roku **186 př. Kr.**, které upravovaly účast na bakchanáliích » tento senátní výnos, dodnes dochovaný na bronzové destičce (CIL I 581), se v některých pasážích doslova shoduje s Liviovým textem

» je zřejmé, že dějepisec čerpal z nálezů jakožto dokumentárního pramene.

■ spisovatelé jako **Cicero** nebo **Pliniové (St. i Ml.)** citovali ve svých dílech různé náhrobní a čestné nápisy

■ Cicero dokonce nechal u Syrakus očistit náhrobek Archimeda, aby mohl nápis na něm správně přečíst.

■ u Plinia je dochován úplný text nálezů z Tropaeum Alpium u Monte Carla.

tabulae ceretae

- nápisy na dřevěných nebo voskových destičkách (*tabulae ceretae*) – především právní a hospodářské dokumenty (účty, smlouvy) – uchovávány v soukromých i veřejných archívech
- při politicko-správním rozhodování využíval magistrát města Říma především senátní archiv

Ukázky nápisů

Stavební nápis Chrámu Fortuny Augusta v Pompejích

**M(arcus) • TVLLIVS • M(arci) • F(ilius) •
D(uo) • V(ir)• I(ure) • D(icundo) • TERT(ium)
• QVINQ(uennalis) • AVGVV
TR(ibunus) • MIL(itum) • A • POP(ulo) •
AEDEM • FORTVNAE • AVGVST(ae) • SOLO
• ET • PEQ(unia) • SVA**

**Marcus Tullius, syn Marcův, duumvir iure
dicundo po třikráte, quinquennalis, augur,
vojenský tribun zvolený lidem, vystavěl
chrám Fortuny Augusta na svém pozemku a
svým nákladem.**

CIL VII 241:

Stavební nápis legionářského tábora Eburacum
(dnes York)

Tribunicia potestatis XII císaře Traiana
10. prosinec 107 - 9. prosinec 108.

[I]MP(erator) CAESAR

[Divi N]ERVAE FIL(ius) NE[rva]

[Trai]ANUVS AVG(ustus) GER[m(anicus) Dac-]

[icus po]NTIFEX MAXIMV[s tribu-]

[niciae po]TESTATIS XII IMP(erator) V[I** co(n)s(ul)
p(ater) p(atriae)]**

[castra] PER LEG(ionem) VIII H[I**sp(anam) fecit]**

Římský nápis na hradní
skále v Trenčíně z roku
179 po Kr.

Římský nápis v Trenčíně

- Nápis připomíná osadu Laugaricio, kterou se pravděpodobně myslí osada na území dnešního Trenčína nebo jeho bezprostředního okolí.
- Nápis oznamuje vítězství II. římské legie nad Germány během markomanských válek v roce 179 po Kr.

Nejvýznamnější římská epigrafická
památka ve střední Evropě na sever od
Dunaje, zachovaná *in situ*.

VICTORIAE
AVGVSTORV(m)
EXERCITUS QVI LAV
GARICIONE SEDIT MIL(ites)
L(egionis) II DCCCLV
[M(arcus) VAL(erius) MAXIMI](anus) LEG(atus)
LEG(ionis)
II AD(iutricis) CVR(avit) F(aciendum)

Překlad

- VICTORIAE
- AVGVSTORV(m)
- EXERCITUS QVI LAV
- GARICIONE SEDIT
MIL(ites)
- L(egionis) II DCCCLV
- [M(arcus) VAL(erius)
MAXIMI](anus) LEG
(atus) LEG (ionis)
- II AD(iutricis) CVR
(avit) F(aciendum

- **Na počest vítězství**
[nebo: Na vítězství /
vítězství) **císařů**
z vojska [nebo: a
vojska / Vojsko], **které**
tábořilo [nebo: leželo /
sídlilo / usadilo se /
rozprostřelo se]
v Laugariciu, 855
vojáků II. legie
Marcus Valerius
Maximianus, legát II.
pomocné legie dal
vyhotovit. "

Objevení a studie nápisu

- R. **1852** bouřka vyvrátila topol na skále a tak se odkryla část, kde byl vytesaný nápis
- O zveřejnění se zasloužil **Ludovít Stárek**, místní farář (1815-1863) a rovněž autor knihy o dějinách Trenčína
  - Nedostatečné epigrafické vzdělání mu neumožnilo správně nápis interpretovat (byť měl dobré teologické vzdělání a uměl latinsky)
- Dle Stárkových informací německý historik **Theodor Mommsen** – zakladatel edice latinských nápisů (1817-1903) prohlásil nápis za **falzum!!!**
- Díky připomínce maďarského archeologa a historika **Józsefa Hampela** **T. Mommsen** **uznal, že je nápis pravý a pochází z 2. či 3. stol. po Kr.**

Další průzkumníci a badatelé

■ **Ján Kerekeš** (1795-1868)

■ **Joža Mádl**

■ **Josef Dobiáš** (1888-1972),
prof. Karlovy univerzity: analýzou textu
nápís datoval do období společné
vlády císaře Marca Aurelia Antonina a
jeho syna Commoda, přesně do zimy
roku **179/180 po Kr.**

Rok 1979

- Město Trenčín si pripomenulo **1800.** **výročí** od vzniku nápisu a při této příležitosti zorganizovalo vědeckou konferenci
  - Vystoupili na ní a posléze publikovali články přední slovenští odborníci
- Důležitý je příspěvek **Heleny Szászovej** (rozšířila svoji starší verzi příspěvku)

Literatura

- Szászová, Helena. K histórii rímskeho nápisu na trenčianskej skale. Historické štúdie XX, 1976, s. 5-25.
- Dobiáš, Josef. Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha 1964.
- Mádl, Joža. Archeologické nálezy z doby římské na území dnešního Trenčína. Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, roč. XXIII, 1929, s. 130-143.
- Laugaricio. Zborník historických študií k 1800 výročiu rímskeho nápisu v Trenčíne, Košice 1980.

Konstantinův oblouk

Konstantinův oblouk

- stojí v blízkosti Kolosea na začátku Via Sacra, kde v dobách starověkého Říma tradičně začínaly slavnostní pochody vítězného velitele při triumfu
- stavbu z bílého mramoru s třemi průchody
- na jeho architektonickou a plastickou výzdobu byly použity prvky ze starších památek - např. z vítězného oblouku císaře Tita

Dedikační nápis senátu a lidu římského

Konstantinův oblouk

- Na Konstantinově oblouku se nachází více nápisů, nejdůležitější je dedikační nápis senátu a lidu římského, umístěný v identickém znění na obou čelních stranách atiky, na velkém středním poli nad hlavním průchodem
- Atika = je dekorativní architektonický prvek, který prodlužuje fasádu budovy nad hlavní římsu tak, že opticky zvyšuje budovu

Např. Balustrádová atika San Giovanni in Laterano, Řím

Jiný typ atiky

- Imp(eratori) Caes(ari) Fl(avio) Constantino
Maximo
- P(io) F(elici) Augusto S(enatus) P(opulus)q(ue)
R(omanus)
- quod instinctu divinitatis, mentis
- magnitudine, cum exerci
- tu suo
- tam de tyranno quam de omni eius
- factione uno tempore iustis
- rempublicam ultus est armis,
- arcum triumphis insignem dicavit.

Překlad

- Imp(eratori) Caes(ari)
Fl(avio) Constantino
Maximo
- P(io) F(elici) Augusto
- S(enatus) P(opulus)q(ue)
R(omanus)
- quod instinctu divinitatis,
mentis magnitudine, cum
exercitu suo
- tam de tyranno quam de
omni eius
- factione uno tempore iustis
- Rem publicam ultus est
armis,
- arcum triumphis insignem
dicavit.

- Největšímu
imperátorovi
Caesarovi
- **Flaviu Constantinovi,**
- zbožnému, šťastnému
a vždy spravedlivému,
- který vedený
božstvem a vlastní
velikostí myslí s
pomocí svého vojska
pomstil republiku a
porazil tyrana,
- věnoval senát a lid
římský vítězný oblouk
jako památník tohoto
vítězství.

■ Konstantinův oblouk je 21 m vysoký, 25,7 m široký a 7,4 m hluboký

■ Má tři průchody:

- centrální průchod je 11,5 m vysoký a 6,5 m široký
- boční průchody jsou vysoké 7,4 m a široké 3,35 m

Konstantin od roku 306 římským císařem a od roku 324 až do své smrti (337) vládcem celé římské říše.

- Nápís odkazuje nejen na tyrana (Maxentius), ale také na božské znamení, což bývá považováno jako narážka na znamení kříže viděného Konstantinem u Mulvijského mostu
- Podle tohoto nápisu na atice postavil oblouk císaři Konstantinovi senát a lid římský, pravděpodobně v roce **315**, tři roky po jeho vítězství nad Maxentiem.

 Jako specifická příležitost pro zasvěcení oblouku jsou obecně považovány **decenálie**, oslava desátého výročí Konstantinovy vlády jako císaře západu, což dokládá přítomnost nápisů *votis X* (na severní straně vlevo) a *sic X* (na severní straně vpravo) těsně pod hlavním kladím, zatímco nápisy *votis XX* (na jižní straně vlevo) a *sic XX* (na jižní straně vpravo) jsou interpretovány jako sliby pro jeho **vícenálie**, které měly být oslaveny 325-326 –

»odkazovat na budoucí výročí bylo běžné už za tetrarchů (**decenálie, vícenálie a tricenálie** byly uvedeny v nápisu na památníku tetrarchů na Foru Romanu).

 V hlavním průchodu na východní straně nad scénou Traianova příchodu jsou vyryta slova

» **fvndator quietvs**

 a na opačné straně nad Traianem na koni je

» **liberator vrbis**

Spolia

= stavební prvky použité ze starší budovy při stavbě budovy novější

- Spolia na oblouku tvoří tzv. Velký traianovský vlys a osm soch Dáků pravděpodobně z doby Traiana, kruhové reliéfy s tematikou lovu z doby císaře Hadriana a panelové reliéfy Marka Aurelia.
- změny týkající se hlav – Traianus se stal Konstantinem, Hadrianus byl přetesen rovněž na Konstantina a buď na druhého tetrarchu Licinia, nebo jeho otce Constantia Chlora. Hlava Marka Aurelia na reliéfech na atice byla nahrazena dvakrát – poprvé ve 4.století Konstantinem a podruhé v roce 1732, kdy byly reliéfy restaurovány a papež Clement XII. nahradil chybějící hlavy hlavou Traiana.
- styl vlysu z doby Konstantina kritizován, nicméně přepracované hlavy mají vynikající kvalitu

Římský milník

ŘÍMSKÝ MILNÍK NALEZENÝ V SANKT MARGARETHEN IM LUNGAU V RAKOUSKU

IMP(ERATOR) CAE(SAR)

L(UCIUS) PER(TINAX) AUGU(STUS) AR
AB(ICUS) ADIAB(ENICUS) PARTHICUS MAX(ISMUS) PON(TIFEX)
TRIB(UNICIA) PO(TESTATE) VIII IM(PERATOR) VII
C(O)N(SUL) II P(ATER) P(ATRIAE) PRO
C(O)N(SUL) ET IMP(ERATOR) CAES(AR)
MAR(CUS) AURELIUS
PIUS AUG(USTUS) TRIB(UNICIA) POT(ESTATE)
III PROCO(N)S(UL)
A T(EURNIA) M(ILIA) P(ASSUUM)

(FOTO: MATTHIAS KEBEL, ZDROJ: WIKIPEDIA)

Milníky

 Milníky byly kamenné sloupy rozestavěné v pravidelných rozestupech podél cest s nápisy informující o vzdálenosti k různým cílům

Latinský nápis
C. Popillia Onesiphora,
římského občana
řeckého původu

**Latinský nápis Flavia
Decebala, římského
občana tráckého
původu**

Vědecké bádání

- epigrafické materiály předmětem vědeckého bádání teprve v době vzrůstajícího zájmu Evropy o svou antickou tradici a minulost
- první známá kompilace latinských a řeckých nápisů dochována
  - » v tzv. **Kodexu Einsiedlensis** (9. stol. karolinská doba)
  - » vypracována zřejmě v klášteře v **Reichenau** a dochovala se v rukopise kláštera v Einsiedeln
  - » nešlo však o systematické třídění, nýbrž o nápisy s místopisy a různými zprávami z Říma (75 ks) a Pavie (5 ks) a o itinerář města Říma

Sbírky nápisů

- o starověkou epigrafiku jsme v
ČR kromě muzejních sbírek zcela ochuzeni

 CIL - Corpus inscriptionum Latinarum

 ILS - Inscriptiones Latinae Selectae.

 RIB – Roman Inscriptions of Britain

 RIT – Römische Inschriften von Tarraco

 **RIU – Die römischen Inschriften
Ungarns**

Literatura

- E. Meyer, Einführung in die lateinische Epigraphik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1973.
- M. G. Schmidt, Einführung in die lateinische Epigraphik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2004
- L. Vidman, Psáno do kamene. Academia, Praha 1975.
- Keparťová, J. Nové cesty latinské epigrafiky Listy filologické. 2001, roč. 124, č. 1-2 .

